Д О П И С

Грац, 18. октобар 2012. године

О великом делу и политичким манипулацијама

Симпозијум о роману *На Дрини ћуприја* И. Андрића одржан од 4. до 6. октобра 2012. у Вишеграду у оквиру међународног истраживачког пројекта „Andrić-Initative: Иво Андрић у европском контексту" (Грац, 2007-2015)

У Вишеграду је од 4. до 6. октобра 2012. одржан 5. симпозијум у оквиру међународног истраживачког пројекта „Andrić-Initiative: Иво Андрић у европском контексту" (Грац 2007-2015). Скуп су непосредно организовала два члана Института за славистику у Грацу са Општином Вишеград. У програму скупа нашло се око 110 излагача из 11 земаља (између осталог, из свих држава насталих из бивше Југославије). Са рефератима су наступила и четири студента Института за славистику. У једном од њихових излагања представљена је концепција филма о Андрићу „Ријечи из пепела", који се припрема у оквиру Андрићевог пројекта. Завичајни музеј из Травника (Федерација БиХ) уприличио је изложбу о писцу „Рођен у Травнику, надлежан у Сарајеву, одрастао у Вишеграду", која је отворена првог дана скупа и трајала до његовог завршетка.

Пети симпозијум је одржан (а) о Андрићевом роману *На Дрини ћуприја* (то је био први научни скуп икад и било где посвећен само једном књижевном делу новеле), у коме је главни јунак, односно мотив стари мост из 1577, мост који је уписан у UNESCO-ову листу светске културне баштине, (б) у Дому културе, стотињак метара даље, изграђен од средстава добијених од продаје пићиневе куће у којој је Андрић провео девет година и свако јутро се будио погледом на мост Мехмед-паше Соколовића, (ц) поред школе коју је похађао.

До заказивања скупа у Вишеграду дошло је због тога што је концепцијом Пројекта предвиђено да се симпозијуми на крају прве четири фазе (посвећене основним периодима стваралаштва победника) одрже у Грацу, а да четири наредна (о најзначајнијим пићиневим делима појединачно) на простору збивања: 5. симпозијум 2012. у Вишеграду о централном Андрићевом тексту - роману *На Дрини ћуприја*, 6. симпозијум 2013. у Травнику о роману *Травничка хроника*, 7. симпозијум 2014. у Сарајеву о роману *Омер Паша Латас*, 8. симпозијум 2015. у Београду о роману *Госпођица*. Тиме се жељело покрити сва значајнија места у којима је Андрић живио: Травник, у коме се родио, Вишеград, у коме је завршио основну школу и провео најранije дјетињство (о своје 3. до 12. године живота), Сарајево, у коме је похађао и завршио гимназију и Београд, у коме је провео највећи дио живота (око 45 година).

Пред сам скуп покренуто је са једне стране питање одавања почасти њеним цивилним жртвама. С тим у вези начелник Општине ми је ставио до знања да уколико прије почетка скупа предузмем било шта с тим у вези, он неће дозволити да се симпозијум почне а ако то урадим током скупа, он ће га прекинути. Мој компромисни приједлог директорици Института за славистику од 3. октобра 2012. да одамо почаст жртвама и са једне и са друге стране:

У вези са вијенцем предлажем да исто тако положимо вијенац у Старом Броду у коме је 1942. године побијено око 6.000 српских жена, дјеце и стараца (3. 10. 2012); она није прихватила, што је од стране домаћина схваћено да при руководилац Института бира жртве којима ће одати почаст и да се опредјељује само за једну страну. То је руководство општине сматрало узнемиравањим за подручје на коме се одржава скуп, поготово због чињенице што су се у недјељу 7. октобра у читавој БиХ били заказани избори за локалну управу, а актуелни градоначелник је био један од два кандидата за то мјесто. Због тога је дошло пред сам почетак скупа 4. 10. 2012. до дужег разговора између начелника Општине и директорице Института на ја је отварање скупа било одложено пуних 30 минута. Предсједника Општине и директорицу Института молио сам да нађу неки компромис како би скуп почео и био одржан. Након дужег пићиковања обавијештен сам да су се договорили да ниједно од њих не наступе на отварању скупа (директорица је касније имала реферат у секцији за књижевност од кога је демонстративно одустала). Начелник Општине само да, као домаћин, није поздравио скуп, него није присуствовао ни пријему који је у паузи био приређен и због кога је, између осталог, дошао. Он се такође није појавио на затварању скупа пити се на било који начин обратио учесницима.

Директорица Института учинила је тест пажње у односу на цивилне жртве само једне стране тиме што је, према њеним информацијама, посјетила гробље Стражиште. Нажалост, ниједним својим потезом није другој страни показала да је спремна исто учинити у односу на њене цивилне жртве, којих, према информацијама домаћина скупа, има на више мјеста датога подручја.

Поред злочина над цивилним становништвом постоје и злочини над културном баштином. Један такав покушај десио се у недавној прошлости и то управо у самоме Вишеграду почетком 1992. године и то на два објекта, при чему је један био уништен, а други је покушан да буде уништен. Наиме, 1. јула 1991. године на Трговима ослобођења у Вишеграду је пред филмском камером срушен споменик (биста) Иву Андрићу. Касније је (13. априла 1992) исти починилац извршио своје врсте „атентат" на мост описан у роману *На Дрини ћуприја*: пустио је воду из језера Хидроелектране „Вишеград" на ријеци Дрини па је проток од 6.000 м3 воде у секунди изазвао огромне материјалне штете (срушен је један мост и двадесетак стамбених зграда, поплављен већи дио града, оштећени путеви и сл.), праћене људским жртвама. Један од његових циљева било је рушење чувеног моста Мехмед-паше Соколовића из 1577. године, што је сам признао у једном интервјуу: „Требало је тада да вода однесе и Мост Мехмед-паше Соколовића" (цит. према информацији на сајту http://www.hrvatskarijec.com од 10. октобра 2012). Уколико није постојала жеља да се ода почаст цивилним жртвама и са друге стране, онда се бар могло на мјесту са бистом Ива Андрића (одмах покрај моста), рецимо, положити цвијеће. Сваком професору који предаје културу и књижевност ових простора занста би одговарало таква осуда насиља над културним добрима, посебно у контексту чињенице да је поменута особа у истом интервјуу казала и ово: „Ако се икада вратим у Вишеград, поново ћу срушити бисту Иве Андрића,

Иво Андрић испред историјског моста у Вишеграду

јер му није мјесто на задужбини Мехмед-паше Соколовића".

На скупу је једна од централних тема био проблем насиља, зла, злочина и геноцида у тумачењу Ива Андрића. У наступима неких од излагача, као колеге из Пољске, експлицитно су осуђени сви злочини на подручју Вишеграда али са обију страна, што је нашло на разумијевање и одобравање присутних. На скупу се истекао говорило и о злочинима, и у злу, и насиљу, али се говорило у контексту романа *На Дрини ћуприја*. Дискусије су биле врло плодне, али ниједна није изашла изван оквира коректности, поготово није била конфронтације на националној и вјерској основи, иако је међу излагачима било и Бошњака, и Хрвата, и Срба (да не спомињем друге нације). А ја сам у у уводној ријечи рекао, између осталог, и ово:

Ако би требало да се издвоји један доминантан параметар у пићиневом виђењу града око ћуприје [Вишеграда] - његов положај и уколико би се у једној ријечи морало казати какав је он у Андрићевом стваралаштву, казали бисмо: несрећан, односно (да додјајавања, сукобљавале на свим фронтовима, а вјерски и национално измијешано становништво гурало у њихов процијеп, долазило је до тешких сукоба, страшног насиља, испољавања мржње и нетолеранције. Ћуприја је од свог стварања била сведок многобројних облика насиља. Андрић не бјежи од тога да злочине максимално вјерно дочара и тако снажно да се понекад кожа јежи. А ово чини, између осталог, да би показао колико зло може бити јако и да би дао свој допринос борби против њега. Андрићево основно средство у томе је ено што је први пут видио када је у трећој години живота дошао у ову варош да би се онда свако јутро пуних девет година будио погледом на њега - на тај мост. И он је Андрићев централни мотив. Зло је рушило мостове међу људима, зло и мржња су на њима чинило злочине. Из пићиневих текстова избија њихова снажна осуда, међу људима. Андрић је желио да мостови буду само оно због чега су саграђени - да спајају, а не да раздвајају. У вези са таквим Андрићевим ставовима жељели бисмо да и овај наш симпозијум уради бар један камен у мост зближавања, а посебно у нарушене и покидане везе између једне и друге обале Дрине, између Босне и Србије, Истока и Запада, између свих народа и вјера на овом подручју. Увјерени смо да (1) велика, снажна и мудра мисао Ива Андрића и (2) наше толерантно, аргументовано и одговорно проучавање стваралаштва великог умјетника може помоћи у премошћивању свега онога што раздваја и може да раздваја. Ако и овај скуп дадне један такав допринос, значиће да се нисмо узалуд трудили.

Проф. др Бранко Тошовић

Андрићу, ово су наше *домисли*...

После читања збирке *Земаљски дугови*, приредио Милован Марчетић, *Лагуна*, Београд 2012.

Милан Р. Симић

...о Твом скривеном свету, твојој радној соби, страховима и строгим животним навикама, сујеверу и шкртим речима. Тако је, ниси волео интервјуе, презирао си критичаре улизице. Ово су *домисли* наше и о Твојој Великој причи, *мада ја баш и нисам сигуран да имам појма како се уопште нешто одиграва у ма којој Андрићевој причи, осим што претпостављам да то мора бити неки историјски заплет из турских времена у Босни* (Јовица Ћирић, прича *Зараза*, 174.) – као да управо *један* глас тридесет српских приповедача и једног *госта* (Хуан Октавио Пренс) а који су заступљени у збирци прича *Земаљски дугови* у којима је главни јунак наш једини добитник Побелове награде. Збирку *отвара* прича *Дуг* Данила Киша, још једног великана наше књижевности. Прича је посвећена тренуцима када Иво Андрић „своди рачуне са овим светом" – тако што хоће на равне части да распореди *оних* двеста круна, а све да неког не истисне из сећања, односно из своје *захвалности*. Необичан *testament*, посебно *дирљиви* јесу записи: *Ајкуни Хрељић, која ме је прва новела за руку преко моста; двије круне*, и: *Јаромиру Студењичком, сарајевском књижару и књигољубу, који ми је открио васионску свјетлост књиге: двије круне.*

Преко моста, да! *Земаљски дугови* јесу још један **мост** између Андрића и нас, и свака од ових прича јесте баш као Ајкунина рука која је нас, књигољубе, *новела* у праву читалачку *вишемислиноницу*. Сад, баш, као да чујем: *Ето, рече Писац, како се и обичан човек понекад вине до књижевног израза.* (Данило Николић, *Знак поред пута, 83.*) То је, нак, онај тренутак у *Николићевом сну*, када Андрић стоји, гледа „бетонску коцку са лулом из које је бризгао млаз воде из великог тела Фрушке горе. Онај који је пре пола века озидао то, у свежем малтеру је исцртао слова: Милан Јовановић. Испод тога: ЖЕДНИМА." Моћна реч. Упамтимо је. Као што је моћна и посвета Мирослава Јосића Вишњића: *Андрићу, прозном неимару* (Прича о ћуприји на Мостости, 56.). Мало је у нас потпуно остварених *прозних неимара*, Андрић је *најостваренији* међу њима. Паравно, и на *лепо писање* све мислимо после читања истоимене приче (31) Драгослава Михаиловића. Мислимо, решети да лепо писање за трајно допишемо *свом речнику*.. Као што хоћемо дуго посити у себи и вели поменуте речи *велико тело Фрушке Горе*, или: *прозни неимар*; или: *жеднима*...

Читали смо збирку есеја Виде Огњеновић *Писуброт пророчанству*, у *Земаљским дуговима* читамо текст *Песма са 60. стране*, а који, заправо, јесте највећи део ауторкине беседе поводом доделе „Андрићеве награде". *Слово* више него вредно пажње: *Не уследам се ја на вас, учитељу, ја од вас преписујем све приче, и романе и драме, и овај неспретан младалачки превод, и ово што сада говорим, све сам то од вас преписала. Да ми је како да и ваше ћутање препишем, то бих хтела да научим, чујете ли ме, велики мајсторе...* (143.) Тако је, *ћутање* - још моћнија реч – не може се преписати. И није увек добро што је тако, али: нема се куд. Ћутању се морамо, свако понаосо, (на)учити... Међу заступљеним ауторима још је добитника „Андрићеве награде", Михајло Пантић, Милован Марчетић и Мирко Демић јесу тек једно *свето књижевно тројство* међу нашим приповедачима. Ко је *Леонардо, пљачкаш бензинске пумпе* (192.)? – појашњава нам Михајло Пантић. А Мирко Демић причу *Слепи колосеци чекања*, односно *Андрићево писмо* завршава речима које, овако издвојене, као да и не пристају *Земаљским дуговима*: *Судећи по свести о одсуству свега ваљаног и смисленог, па и саме жеље за писањем – сва је прилика да сам умро и пре своје смрти.* (226.) О чему се ради, „*да се сазнати*" из саме *дубине* приче, а за овај осврт посебно подвлачимо: **...да сам умро и пре своје смрти!** Господо драга, зар није филозофија наших *свебивања* – не умрети пре смрти! Милован Марчетић, трећи из назначеног *књижевног тројства*, потписује причу *Андрићева радна соба*. Шта је Андрићев тапетар *открио*? Колико би та скривена грешка узнемирила нашег писца? Да ли би Андрић успешно писао уз сазнање да његова радна соба заправо и нема за основу квадрат? Како се Андрић понашао када би чуо, из спаваће собе, како се тапети у радној соби одлепљују? Колико питања, толико - од Марчетића - и одговора. Очекивано, тако и треба да пише добитник „Андрићеве награде" за 2011. Посебну пажњу заслужује и Ђорђе Писарев, односно његова прича *Кафа или чај?* Као *књигољубца*, Писарев ме најпријатније изненади сваком својом новом књигом, сваком својом новом причом. Све се, као уредник часописа, спремам за један разговор са њим. Ако ме, приликом заказивања разговора упита – кафа или чај?, одговорићу: Може чај. А може и кафа?

И... биће то изнова прича о *заказивању* интервјуа са Андрићем. Осећам то! Јапа Гробаров заиста има за право да се *шепури*. Пазите, Јапу је наш нобеловац (шкртица) частио хиљадарками? Изненађујуће, зар не? Зато обавезно прочитајте Јапину причу *Хиљадарке од Нобеловца*. (349.) На крају збирке *Земаљски дугови* јесу две приче пословице. Тачније, Сава Дамјанов заступљен је поглављем из романа *Вук*. Наслов поглавља је *Дрина на ћуприји*. Можда нисте знали (и не чуди ме!) како је Вук Стефановић Караџић при југословенски лауреат Нобелове награде за књижевност. И, благо нама да имамо Саву Дамјанова. Да га, не-дај-боже, немамо, никада не би ни помислили на разговор између „наших нобеловаца", Андрића и Вука. Народ мали, а толико нобеловаца за књижевност. Кажете, ма какви! – ко је, у Вуково време делио Нобелову? Свашта од вас, све сте необавештени! Браво за Дамјанова, зна човек све тајне нашег заната. А за умећем Саве Дамјанова не заостаје ни Светислав Басара. Да се погрешно не разумемо. Не вредњуем свеукупну њихову прозу, хоћу само да кажем да су мистификатори, мало их је да им се и примакну (Ко то каже, и Александар Гаталица је уз њих. Браво). Уосталом, уверићете се сами. Књигу, по логици, одлажете тек после последње приче у њој а она је: *Последњи дани и смрт Иве Андрића* (371.) Поновиће Басара, да се упамти: *Па зар ми ви сами ниште рекли да вам је Андрић рекао да су у пролеће 1961. људи из Актива Савеза комуниста Удружена књижевника Србије намеравали да линчују Андрића. Да неким случајем те године није добио Побела, нрно би му се писало. Велике количине катрана и перја биле су спремне у подруму зграде УКС-а и само се чекало на миг Оскара Давича, па да једном за свагда раичисте са Андрићем.* (382.) Подрум, реч која изазива - бар у овом случају - дрхтавицу. Наравно, Басара се одлучио и за одличан цитат- уводник: *Дођу тако времена, када памет заћути, будала проговори, а фукара се обогати (Андрић).* Сада сте и ви помислили на онај „чекани миг Оскара Давича", зар не? На крају овог осврта *голи технички подаци* пају следећи резултат. Поменуте су приче тринаест заступљених аутора, нека ми преосталих наших седамнаест аутора и гост из иностранства не замере. Уосталом, ово и није критика, односно вредновање самих прича. Пре је позив, односно покушај да *поведем* могуће нове читаоце преко **моста** који их дели од стваралаштва самог Иве Андрића. И немам ништа против ако овај текст будући читаоци *виде* тек као *Ајкунину руку*. Као руку.

Из старих архива

Државни архив Венеције: Roma expulsis. N. 83. - Le Bret. I, 205 - 209). Из књиге "Списи о историји православне цркве у далматинско-истријском владичанству од XV до XIX вијека, Књига I, Задар 1899.

1760, 14. августа

Представка православних Смоковићана сенату противу насиља латинског свештенства.

Пресветли Приче.

Приморани тешком потребом и без обзира на наше спромаштво, ми браћа у вери, припадници цркве грчког обреда у Далмацији на земљи Смоковића, територија Задра, названа S. Zorzi, преко наших опуномоћеника смо на коленима пред престољем Ваше Милости да молимо за Ваше дубоко поштоване указе, који се, у слободном вршењу наших обреда и старинских обичаја, непрекидно, међутим, ометају од стране Монсињора, надбискупа задарског који, поводећи се по том питању примером осталих прелата у овој провинцији, са чим је такође врло упозната дубокомисленост Ваше Пресветле Црквене Висости, покушава упорно да наметне своје претке нашој свести, нашим слободама и нашој сморној уставности, уз варљиво оправдање властите ревности.

Има осам година од када се спонтано повукао из наведене парохије отац Јован Радеча на чије смо место изабрали светог монаха по имену Дионисио Алаванига (ваљда: Алавања), сина манастира Драговић, на простору Сиња.

Монсињор надбискуп, захваљујући великој удаљености Првог службеника, успео је на то да од задарског Капетана испослује хапшење изабраног светог монаха, који је у ланцима одведен и заточен,